

Hvordan staver man til *pistil*?

Af Jürgen Beyer

Alle ordbøger er enige om, at en støder i en morter kaldes for *pistil*. Ordet har fælleskøn, så det hedder altså *en pistil*, *pistillen*. Det er lidt mærkeligt, fordi ordet er afledt af latinsk *pistillum*, som har intetkøn, ligesom det tyske *Pistill*, men i dansk skriftsprog er der ingen tvivl om køn eller retskrivning.

Nu er ordet ret sjældent i talesproget. Det gælder i øvrigt også for dets anvendelse i botanikken, hvor det betegner ›den hunlige del af en blomst‹. Denne blomsterdetalje ligner en morterstøder i udseende, blot i meget mindre størrelse. Pudsigt nok gøres der på engelsk forskel mellem *pistil* og *pestle*. Det første er en pistil i en blomst, det andet en pistil i en morter – men begge ord har samme oprindelse, den samme som dansk *pistil*. I øvrigt kunne man i en engelsksprogbeskrivelse fra et dansk auktionshus læse »mortars with pestils«. I stedet for det korrekte engelske *pestle* ser vi det forkerte danske *pestil*, som er galt på to måder: Det hedder *pistil* og ikke *pestil* på dansk, og et dansk ord er i det hele taget malplaceret i en engelsk vorebeskrivelse. I denne sammenhæng foreligger der nemlig snarere et dansk ord i en engelsk tekst end en sammenblanding af de to engelske ord, som det vil fremgå af en undersøgelse af det

danske ord *pistil* i betydningen ›morterstøder‹.

Ved rydning af et dødsbo støder man af og til på en messingmorter. I det 19. århundrede var de meget udbredte og anvendte, og i det 20. århundrede blev de gerne opstillet som pynt, men nu til dags er de ikke særligt eftertragtede. Medmindre den arvede genstand er mere end 150 år gammel og stemplet af producenten, kan det være svært at få den solgt til en antikvitetsbutik. Heldigvis findes internettet, hvor privatpersoner kan forsøge at sælge alt mellem himmel og jord direkte til køberen.

Når sælger beskriver varen, bliver vedkommende nødt til at stave til *pistil* (medmindre man skriver *støder* – eller endda *stang*, *stav* og *knuser* – i stedet for). Eftersom ordet *pistil* er ret sjældent, har de fleste sprogbrugere næppe set det skrevet særligt tit. De private sælgere har måske kun brug for at skrive ordet denne ene gang. Antikvitetshandlere derimod burde oftere støde på ordet, men deres faglige baggrunde kan være meget forskellige.

Pistil er et fremmedord og svarer ikke til oprindeligt danske ords fonetiske struktur eller stavemåder. Trykket ligger på anden stavelse, og vokalen i den første stavelse er ikke reduceret til *e* – i hvert fald ikke i rigsdansk. Selv

om ordet ender med *stød*, har det ikke *d* som sidste bogstav ligesom fx *ild* eller *dild*. I modsætning til ord som *taktil* eller *fragil* er *stødet* placeret i og ikke før *l'et*.

Jeg har læst mange annoncer for mortere. Mens *morter* og *støder* næsten altid staves korrekt i annoncerne, staves *pistil* ofte forkert. Man finder således »pestil«, »piesstil«, »pisstil«, »pist(e)«, »pistel« og »pister«. Bortset

fra en skrivemåde som »pistl« er der sandsynligvis ikke tale om slåfejl, fordi ordene ofte optræder konsekvent med samme stavemåde indenfor én og samme annonce. Og de usædvanlige stavemåder er ikke begrænset til én annonce, men findes i tekster af flere sælgere.

»Pistel« og »pister« tyder på, at ordet har tryk på første stavelse. I »pestil« er den tryksvage vokal reduceret

*Pistilleben. Morter med original pistil.
Fremstillet på Kobbermøllen ved Flensborg i midten af det 19. århundrede.*

til e. Ved »piesstil« og »pisstil« har skriveren måske set ordet *stil* i ordets anden halvdel; det er ikke helt klart, hvor stavelsesgrænsen ligger i dette ord og hvor stødet skal placeres. Stave-måden »pister« lader formode, at sælgeren har hørt ordet for længere tid siden og ikke rigtigt kan huske det mere. »Piesstil« er måske influeret af *pedestal*. »Pist(e)« forekommer i følgende sammenhæng: »Pisten vejer ... 650 gram«; derfor kan man ikke se, om ordet har en eller to stavelser. Derimod har jeg ikke set stavemåderne »pistild« eller »pestild« endnu, selvom de ville have den fordel klart at markere, at ordet udtales med stød.

Jeg har undladt at give henvisninger til konkrete annoncer, og det af to grunde. For det første vil annoncerne normalt blive slettet efter gennemført salg, for det andet er det ikke artiklens formål at udstille privatpersoner for deres ejendommelige stavemåder.

Også for *morter* kan man finde mere eller mindre overraskende stavemåder som *mortel* eller *mørtel*, men de forekommer – bortset fra *morder* – ikke så hyppigt som varianterne for *pistil*. *Mortel* er det svenske ord for ›morter‹ med samme oprindelse som det danske, idet begge ord i sidste ende går tilbage til lat. *mortarium* (›morter‹). Det gør ordet *mørtel* også, fordi mørtel indeholder kalk, som oprindeligt blev pulveriseret i en morter, men ellers har *mørtel* og *morter* ikke meget til fælles nu om dage. En morter kan anvendes som våben til at slå nogen ihjel med, men stavemåden *morder* skyldes nok, at der i midten af begge ordene udtales et *d*.

Annoncer af denne slags er en ud-mærket kilde til forskning i skrift-sprogets anvendelse, eftersom de kan indeholde ord, der forekommer sjældent i talesproget, men som dårligt kan undværes i beskrivelsen af varen. Når sprogbrugeren ikke er klar over ordets fremmede oprindelse eller ikke kender noget til det sprog, ordet er lånt fra, kan det fremmede ord ubevidst tilpasses modersmålets skrivekonventioner. Man kunne også sige, at vi her kan iagttage et fremmedord på vej til at blive et låneord.

Jürgen Beyer, ph.d. i historie,
Tartu Ülikooli Raamatukogu
(Tartu Universitetsbibliotek), Estland